

Markmið og leiðir í efnahagsmálum

13

Öll stjórnvöld hafa ákveðin markmið í efnahagsmálum. Það merkilega er að markmið stjórnvalda í efnahagsmálum eru yfirleitt ósköp svipuð hvar svo sem þau staðsetja sig í hinu pólitíska litrófi. Auðvitað forgangsraða stjórnvöld efnahagsmarkmiðunum á misjafnan hátt, t.d. eftir því hvernig efnahagsástandið er hverju sinni, hvort stutt eða langt er til kosninga, og svo auðvitað að einhverju leyti eftir því hvaða þjóðfélagshópa þau telja sig fyrst og fremst vera fulltrúa fyrir.

Það skiptir sem sé ekki alltaf meginmáli hver ríkisstjórnin er því að allar ríkisstjórnir hafa í raun sama meginmarkmið. Þær vilja allar leitast við að ná fram bættum lífskjörum þjóðarinnar – bættum hag landsins. Til að ná þessu meginmarkmiði reyna allar ríkisstjórnir eftir fremsta megni að forða landinu frá ákveðnum sjúkdómum sem herja á hagkerfið og stuðla þannig að heilbrigðu og stöðugu efnahagslífi þar sem fyrirtækin og almenningur í landinu búa við sem ákjósanlegast efnahagslegt umhverfi.

Alvarlegustu sjúkdómarnir sem herja á efnahagslífið eru atvinnuleysi, verðbólga, viðskiptahalli og stöðnun og misskipting eigna og tekna sem færir sumum þegnum þjóðfélagsins fátækt en öðrum ofgnótt. Ef gengið er út frá því að allar ríkisstjórnir ætli sér að reyna að bæta lífskjör þjóðarinnar, þá munu þær trúlega allar reyna að stefna að eftirfarandi markmiðum í efnahagsmálum:

- Full atvinna
- Stöðugt verðlag
- Hallalaus viðskipti við útlönd

Nauðsynleg markmið
í efnahagsmálum

- Aukinn hagvöxtur
- Þjóðfélagslega ásettanleg tekju- og eignaskipting

Full atvinna

Full atvinna þýðir að nánast allt tiltækt vinnuafli tekur þátt í framleiðslunni.

Þegar hagkerfið býr við atvinnuleysi er þjóðarframleiðslan minni og lífskjörin lægri en þau gætu verið þegar allar vinnufúsar hendur hafa verk að vinna. Atvinnuleysi dregur úr lífskjörum allra í þjóðfélaginu, ekki bara lífskjörum þeirra atvinnulausu þó að þeir og fjölskyldur þeirra beri að sjálfsögðu þyngstu byrðar atvinnuleysisins.

Stöðugt verðlag

Verðbólgan minnkar kaupmátt fólksins ef tekjurnar hækka ekki í takt við verðbólguna. Verðbólgan raskar auk þess tekju- og eignaskiptingunni í þjóðfélaginu vegna þess að allt verðlag hækkar ekki jafnmikið á verðbólgutímum.

Ef verðbólgan á Íslandi er meiri en í viðskiptalöndunum er hætta á því að innflutningur aukist og útflutningur dragist saman og viðskiptajöfnuðurinn verði þar af leiðandi óhagstæður. Mikil verðbólga dregur auk þess úr sparnaði. Ef vextir hækka vegna minna framboðs af lánsfé á verðbólgutímum gætu hærri vextir dregið úr fjárfestingum og þar með minnkað hagvöxtinn í landinu.

Hallalaus viðskipti við útlönd

Viðskiptahallinn veldur erlendra skuldasöfnun sem orsakar þyngri greiðslubyrði og getur leitt til óhagstæðari lánskjara okkar erlendis og lækkað gengi krónunnar. Lægra gengi krónunnar hækkar síðan verð á innfluttum vörum og orsakar þannig verðbólgu.

Hagvöxtur

Hagvöxtur er aukning á framleiðslu þjóðfélagsins við fulla atvinnu. Hagvöxtur er eina leiðin til að bæta lífskjör allra þjóðfélagsþegnanna án þess að skerða lífskjör einhverra annarra um leið. Að sjálfsögðu má alltaf bæta lífskjör einstakra hópa með því að hækka skatta á öðrum hópum og skerða þannig þeirra

lífskjör. En vilji menn bæta lífskjör allra verður þjóðarkakan, eða það sem er til skiptanna, að stækka. Hagvöxtur gerir einmitt þetta, hann stækkar kókuna sem er til skiptanna.

Ásettanleg tekju- og eignaskipting

Almenningur í landinu verður að vera samilega sáttur við tekju- og eignaskiptinguna í landinu ef atvinnulífið á að geta treyst á félagslegan stöðugleika. Mikill ójöfnuður í þjóðfélaginu býr þegnunum hættulegt og óöruggt umhverfi. Mismunandi stjórnvöld hafa ólíkar skoðanir á því hvað sé réttlát tekju- og eignaskipting. Sumir vilja meiri jöfnuð en aðrir telja að tekjuskiptingin þurfi að vera ójafnari og má færa nokkuð gild rök fyrir skoðunum beggja. Eitt er víst að óvenju jöfn tekjuskipting, eins og Norðurlandabþjóðirnar búa við, er án efa ein meginástæða þess að þessi þjóðfélög búa við meira öryggi þegnanna en flest önnur.

Hagstjórnartæki

Til að ná ofangreindum markmiðum hafa stjórnvöld svokölluð hagstjórnartæki. Þeim er oft skipt í þrjá flokka, þ.e. peningamálateki, fjármálateki og beinar íhlutanir. Peningamálatekin eru undir stjórn Seðlabankans. Þau algengustu eru stýrivextir, peningamagn, bindiskylduhlutfall og ýmis tilmæli Seðlabankans til viðskiptabankanna, svo sem útlánaþök. Fjármálatekin eru í höndum fjármálaráðherra og eru útgjöld og skattar hins opinbera. Þriðji flokkur hagstjórnartækjanna eru svokallaðar beinar íhlutanir en það eru m.a. alls konar lög sem Alþingi setur í þeim tilgangi að hafa been áhrif á efnahagslífið.

Ef öll stjórnvöld hafa sömu markmið í efnahagsmálum, af hverju eru þá stjórnmalamenn í ólíkum flokkum alltaf að rifast um efnahagsmál? Einn flokkur telur umhverfisvernd skipta sköpum til að hægt að sé að bæta hag þjóðarinnar í framtíðinni. Annar telur uppbyggingu atvinnulífsins í ákveðnum landsfjórðungi skipta sköpum fyrir framtíð

Beinar íhlutanir í efnahagslífið eru ákveðnar á Alþingi eða af ríkisstjórn.

Efnahagsstefna stjórnvalda er það hvernig stjórnvöld beita hagstjórnartækjum sínum til þess að reyna að ná eða nálgast yfirlýst markmið sín í efnahagsmálum.

byggðar. Sá þriðji vill auka útgjöld til heilbrigðis- og menntamála þar sem slíkar fjárfestingar auki afköst vinnuafldsins og hagvöxt í framtíðinni. Sá fjórði vill lækka skatta á fyrirtæki til að koma í veg fyrir að fyrirtækin fari með atvinnustarfseminna og atvinnutækifærin út úr landinu.

Allir flokkarnir hafa nokkuð til síns máls. Þetta eru allt mikilvægir málaflokkar. Allir ætla þeir að bæta hag þjóðarinnar hver með sínum áherslum en þeir raða markmiðunum í ólíka forgangs röð. Um það er ríft þvi að allir telja auðvitað sínar áherslur mikilvægastar.

Skynsamleg efnahagsstefna

En er þá eitthvað til sem heitir skynsamleg efnahagsstefna? Skynsamleg efnahagsstefna er að flestra mati fólgin í því að skapa atvinnulífina skilyrði til að framleiða sem mest innan þess ramma sem framleiðsluþættir þjóðarinnar setja því á hverjum tíma. Þetta þýðir m.a. að hagkerfið þarf að vera sem næst fullri atvinnu því að annars gætu lífskjör þjóðarinnar verið betri.

En þrátt fyrir óskir okkar um bætt lífskjör sem hraður hagvöxtur getur skilað okkur megum við aldrei fjárfesta svo mikið fyrir erlent lánsfé að greiðslubyrði¹ okkar setji edlilegum og nauðsynlegum innflutningi okkar skorður í framtíðinni. Ef nær allar útflutningstekjurnar eru notaðar til afborgana og vaxta greiðslna af erlendum lánum höfum við látið eyðslugleðina hlaupa með okkur í gönur.

Ríkisvaldið á ekki að safna miklum erlendum skuldum nema á miklum atvinnuleysistímum eða þegar þjóðin hefur orðið fyrir alvarlegum skakkaföllum eins og hrúni á verði útflutningsvara okkar, aflabresti eða náttúruhamförum.

Viðskiptaballinn endurspeglar hversu mikið þjóðin eyðir umfram það sem hún aflar. Hann endurspeglar því ákveðið ójafnvægi. Við tölum um jafnvægi í efnahagslífinu ef framleiðslan og eyðslan eru nokkurn veginn í jafnvægi og nýting framleiðsluþáttanna í hámarki. Ef eyðslan er minni en framleiðslan skapar það atvinnuleysi og samdrátt. Ef eyðslan er meiri en framleiðslan við fulla atvinnu skapar það verðbólgu og launahækkningar en framleiðslan stendur í stað.

¹ Greiðslubyrði er það hlutfall útflutningstekna sem fer til að greiða vexti og afborganir af erlendum lánum.

Áður fyrr þótti stjórnvöldum sjálfsagt að gera ráðstafanir sem miðuðu að því að draga sem mest úr innflutningi og auka útflutning. Til þess voru m.a. notaðar útflutningsbætur, niðurgreiðslur, styrkir til útflutningsgreina og alls konar hömlur sem settar voru á innflutning. Nú heyrir þetta víðast hvar sögunni til nema einna helst í landbúnaði. Þess í stað einbeita stjórnvöld sér að því að skapa gott rekstrarumhverfi fyrir atvinnulíf þvi að innlend fyrirtæki búi við sambærileg skilyrði og fyrirtæki í öðrum löndum.

Öll stjórnvöld setja sér markmið í efnahagsmálum. Þessi markmið koma fram í stjórnarsáttmála nýrrar ríkisstjórnar. Efnahagsstefna stjórnvalda kemur fram í því á hvern hátt stjórnvöld beita hagstjórnartækjum sínum til að ná þeim markmiðum sem þau hafa sett sér. Sem dæmi má taka að yfirlýst verðbólgu markmið ríkisstjórnarinnar er 2,5%. Eitt af hlutverkum Seðlabankans er að framfylgja stefnu ríkisstjórnarinnar í peningamálum og beitir hann aðallega vaxtabreytingum til að reyna að halda verðbólgunni sem næst 2,5% markmiðinu. Hagfræðikenningar eru tilraunir hagfræðinga til að útskýra ákveðin efnahagsleg fyrirbæri og árangursríkar hagfræðikenningar gera okkur kleift að spá fyrir um afleiðingar ákveðinna atburða eða ráðstafana í efnahagsmálum. Hagrannsóknir eru rannsóknir hagfræðinga á sambandi hinna ýmsu efnahagsstærða og eru grundvöllur þekkingar okkar á hagkerfinu og auðveldar okkur m.a. markvissa hagstjórn. Vitað er að vaxtabreytingar Seðlabankans hafa áhrif á vexti viðskiptabankanna, gengi krónunnar, neyslu, fjárfestingar og væntingar fólks um verðbólgu. Þessir þættir hafa síðan áhrif á verðlagið og framleiðsluna í landinu nokkuð löngu síðar. Vitneskjan um eðli þessara tengsla, t.d. tengsla vaxta, verðlags og gengis er árangur hagrannsókna hér á landi og erlendis.

Hvernig tengjast efnahagsstefna stjórnvalda, markmið þessa í efnahagsmálum, hagstjórnartæki, hagfræðikenningar og hagrannsóknir?

Verkefni

- 1 Hver eru fimm helstu markmið stjórnvalda í efnahagsmálum og hvers vegna eru þau mikilvæg?
- 2 Hverjir eru helstu flokkar hagstjórnartækja og hverjir ráða yfir þessum tækjum?
- 3 Hver eru helstu hagstjórnartæki í hverjum flokki?
- 4 Hvernig kemur raunveruleg efnahagsstefna stjórnvalda fram?
- 5 Hvaða tengsl eru milli efnahagsstefnu stjórnvalda, markmiða stjórnvalda í efnahagsmálum, hagstjórnartækja og hagfræðikenninga og hagrannsóknna? Taktu dæmi um þessi tengsl með því að skoða eitt ákveðið markmið.

Þjóðarframleiðslan og landsframleiðslan

14

Þjóðarframleiðslan er skilgreind sem verðmæti allrar þeirrar framleiðslu¹ sem fyrirtæki og stofnanir í eigu Íslendinga framleiða á einu ári, hvort sem þessi framleiðsla fer fram hér á landi eða erlendis.

Þjóðarframleiðslan
- eignarhald ávaxtar

Í þjóðarframleiðslunni eru því ekki talin með þau verðmæti sem framleidd eru í fyrirtækjum í eigu erlendra aðila hér á landi. Sem dæmi má taka að framleiðsluverðmæti álversins í Straumsvík, sem er eingöngu í eigu erlendra aðila, er ekki talið með í þjóðarframleiðslunni þó að þar vinni nær eingöngu Íslendingar. Framleiðsluverðmæti fyrirtækja sem Íslendingar eiga, hvort sem þau eru staðsett í Bandaríkjunum eða Búlgaríu, er aftur á móti talið með í þjóðarframleiðslunni þó að nær eingöngu erlent vinnuafli starfi við framleiðsluna. Það er eignarhaldið á fyrirtækjunum eða stofnununum sem ræður því hvort framleiðsluverðmæti þeirra telst hluti af þjóðarframleiðslunni eða ekki.

Landsframleiðslan er verðmæti alls þess sem framleitt er á Íslandi, hvort sem fyrirtækin eru í eigu Íslendinga eða erlendra aðila. Landsframleiðslan er einfaldlega allt það verðmæti sem framleitt er hér á landi. Hér er það staðsetning fyrirtækja og stofnana sem ákveður hvort framleiðsluverðmæti þeirra telst til landsframleiðslunnar eða ekki.

Landsframleiðslan
- Staðsetningin ákvarðar

Landsframleiðslan er ákvörðuð af þeim stað þar sem framleiðslan fer fram en þjóðarframleiðslan ákvarðast af eignaraðild íslenskra þegna að fyrirtækinu sem framleiðir vöruna eða þjónustuna, hvar í heiminum sem þau eru staðsett.

¹ Þessi framleiðsla er annaðhvort vara eða þjónusta.